

Värskeid mõtteid vabalugemisest

Kai Karell

Algupärase lastekirjanduse päev

Tartu, 2013

Sissejuhatus

Kahel varasemal aastal on pakutud lahket võimalust kõneleda sel samal päeval ja ses' samas auditoriumis lastekirjandusteostest, neid avalikult analüüsid. Sel aastal olen lasteraamatute lugemisest mõnevõrra võõrandunud, sest valmimas on magistritöö, mis nõuab suurt pühendumist. Täna esitlen teile oma poolt koostatava töö esialgseid tulemusi. Magistritöö eesmärgiks on selgitada vabalugemise ja funktsionaalse lugemisoskuse vahelisi seoseid. Ent eelseisva ettekande tarbeks lisasin õpilaste ankeeti mõned küsimused, mis otseselt ei seostu magistritöö hüpoteesidega, kuid pakkusid minule huvi ning võiksid ka teid köita. Niisiis esitlen teile kõike seda, mida ma sain teada õpilaste lugemisharjumuste kohta ning magistritöö tõelise tuumaga saate tutvuda peale kaitsmist.

Järgnevalt avame mõned põhimõisted, mida me vähem kui poole tunni jooksul kasutame ja lepime kokku, kuidas meie neid tõlgendame.

Mis on vabalugemine?

Termin vabalugemine tähistab kirjanduse lugemist vabal ehk koolivälisel ajal (Müürsepp, 2000). Ent seniste allikate põhjal jääb ebaselgeks, mida termin vabalugemine sisuliselt tähendab. Kas selle all mõeldakse lugemist, mis hõlmab vaid omavalitud tekstide lugemist või mõeldakse termini all igasugust koolivälist lugemist, mis ei ole seotud õpikutekstidega? Kas peaksime käsitlema kohustuslikku kirjandust vabalugemise osana või mitte? Siinkohal langetame otsuse, et täna kasutame sõna vabalugemine seotuna õpilase vaba aja ehk koolivälise ajaga ja termin huvilugemine on seotud õpilase oma vabalt valitud tekstiga sest selline kokkulepe terminoloogias sai ka uuritavate lastega sõlmitud.

Milleks vabalugemist uurida?

On üldine tõekspidamine, et lugema õpitakse vaid lugedes (Pfof, Dörfler & Artelt, 2010). Riiklik õppekava näeb vabalugemist lugemis- ja kirjandusõpetuse eesmärgina. Lugemishuvi äratamine ja alalhoidmine soodustab omakorda teksti mõistmist ning tõlgendamist (Ainevaldkond „Keel ja...“, 2011). Termin vabalugemine tähistab kirjanduse lugemist vabal ehk koolivälisel ajal ning Mürsepp (2000) peab vabalugemist nii koolis läbiviidava lugemisõpetuse eesmärgiks kui ka vahendiks lugemise õpetamisel. Tema hinnangul omab vabalugemine ka olulist rolli lapse emotsionaalses arengus ja elukogemuses.

Kokkuvõtvalt võime välja tuua neli vabalugemise väljundit:

1. vabalugemine kui lugemisõpetuse ülim eesmärk;
2. vabalugemine kui vahend lugemisoskuste õpetamiseks;
3. vabalugemise roll lapse emotsionaalses arengus ja elukogemuse kujunemises;
4. vabalugemise väärtus õpetajale lähtuvalt kahest varasemast punktist;

Keda ja miks just neid uuritakse?

Kõnealusel töös uuritakse 3. klassi õpilasi. Vabalugemist võiks ja tasuks uurida küll igas eas laste seas (ja ilmselt ka täiskasvanute seas) kellelt me lugemist eeldame. Kuid siinkohal on vanuserühm on valitud magistritöötöö teise poole, funktsionaalse lugemisoskuse, tõttu. Nimelt peab õppekava kohaselt I kooliastme ehk 3. klassi lõpetanu valdama funktsionaalse lugemise osaoskusi. Sellel me pikemalt ei peatu. Vähemalt teate, miks valiti just 3. klass.

Akadeemilises keeles nimetame antud valimit juhuvalimiks. Valimisse kuuluvad kolme maakonna õpilased kuuest üldhariduskoolist. Põlvamaad esindab 54 õpilast, ehk ühtlasi 21% Põlvamaa kolmanda klassi õpilastest. Lääne-Virumaad esindab 44 õpilast, kes moodustavad vaid 6% oma maakonna eakaaslastest. Võrumaad esindab 55 õpilast, ehk 18% Võrumaa kolmanda klassi õpilastest.

Poisse on valimis 77 ja tüdrukuid 76. Kokku on õpilasi 153. Ootuspäraselt on valdav osa õpilasest 9 või 10aastased. Vaid 4 õpilast olid oodatust vanemad.

Mõningaid erinevusi on ka õpilaste jaotuses koduse keele järgi. Kodus kõneleb eesti keelt 141 last, vene keelt 10, mustlaskeelt 1, saksa keelet 1 ning üks laps suhtleb mõlema lapsevanemaga viipekeeles.

Millega tegelevad õpilased vabal ajal?

Kui palju nad arvavad end lugevat?

Ankeedis paluti õpilastel määratleda, kui sageli nad vaatavad televiisorit, loevad, kuuavad raadiot, mängivad arvutimänge, veedavad aega internetis, tegelevad spordiga või veedavad aega sõpradega.

Eranditult tegeletakse kõige sagedamini televiisori vaatamisega. Vastused jaotuvad järgnevalt: iga päev 98 last ehk 64%, peaaegu iga päev 46 last ehk 30%, paar korda nädalas või harvem 10 last ehk ligikaudu 6%. Teleri kannul on oluline vabaajategevus internetis olemine ning sama keskmise sageduse saavutas ka muusika kuulamine. Mõnevõrra vähesagedasem tegevus on arvutimängude mängimine. Arvutimängudele on populaarsuselt järgnevad vabaaja veetmise tegevused sõpradega koos aja veetmine. Peale viit eelpool mainitud vabaajategevust oli lugemise kord. Lugemise sagedusele antud hinnangud olid väga erinevad ning kõige populaarsemat sagedust siinkohal ei eristu. Vastused jaotusid järgnevalt: iga päev 30 last ehk 19,5%, peaaegu iga päev 50 last ehk 32,5%, paar korda nädalas 49 last ehk 31,8 %, sellest harvem 22 last ehk 14,2% ning mitte kunagi 2 last ehk 1,3% . Vabaajategevuste sageduste edetabeli lõppu jäävad sport ning raadio kuulamine.

See aga oli väga üldine küsimus, ning mitmel juhul ei kattunud selles küsimuses antud hinnang lugemise spetsiifilisema küsimusega, kus uuriti eri tekstiliikide lugemise sagedusi. Sellest hetkepärast.

Lugemise algus – Kui vanalt sa lugema õppisid? Kui vanalt hakkasid lugema oma lõbuks?

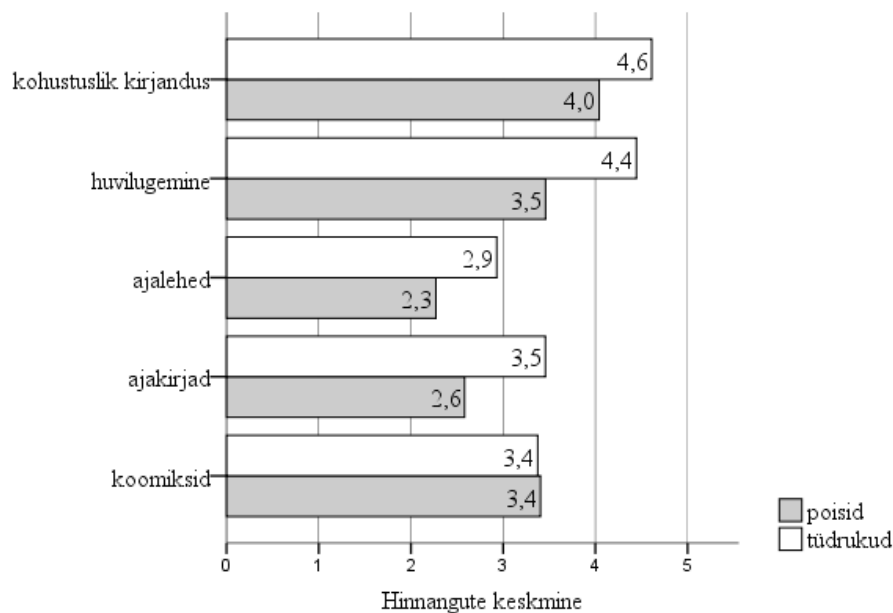
Selle küsimusega soovisin teada, kui vanalt hakkasid õpilased lugema ning kui vanalt alustati huvilugemist.

Lugema hakkamist seostatakse enamasti kooli tulekuga ning 87 õpilast on märkinud lugemise alguseks 6. või 7. elusaasta. 53 õpilast usuvad, et hakkasid lugema nooremalt kui kuus aastat ning 10 õpilast usuvad, et alusatsid lugemist 8 või 9 aastaselt.

Lõbulugemise alguses on valdavalt peetud 8 (48) või 9 (42) eluaastat. 20 õpilast usuvad, et alustasid lõbulugemist 7. aastaselt, 15 õpilast arvasid, et veelgi nooremalt ning lausa 15 õpilast, mis on koguvalimist 9,7% väidavad, et nad ei loe oma lõbuks üldse.

Lugemise sagedus lähtuvalt teose liigist – Mida lapsed loevad?

Magistritöös esitati hüpotees, mille kohaselt eeldatakse, et tüdrukud loevad poistest sagedamini ilukirjandust ja ajakirjandust ning poisid loevad sagedamini koomikseid. Õpilaste keskmised hinnangud on esitatud joonisel 1 nende esinemise sageduse alusel skaalal 1-6, kus 1 tähistab lugemisvara lugemist mitte kunagi, 2 korra kuus, 3 paar korda kuus, 4 paar korda nädalas, 5 peaaegu iga päev ja 6 iga päev. Järgnevalt vaadeldakse lugemisvara hüpoteesist lähtuvalt kategoriseeritult: ilukirjandus (kohustuslik kirjandus ja huvilugemine), ajakirjandus (ajalehed ja ajakirjad) ja koomiksid.

Joonis 1. Õpilaste hinnangud erineva lugemisvara lugemise sagedusele sugude lõikes

Jooniselt 1 näeme, et vastanud tüdrukute keskmine lugemissagedus on kõigi tekstiliikide puhul poistega võrreldes kõrgem. Vaid koomiksile lugemine on tüdrukute ja poiste seas sama populaarne. Kõige suuremad erinevused keskmises sageduses ilmnevad raamatute huvilugemise ja ajakirjade lugemise sagedustes. Poiste ja tüdrukute erinevused ilukirjanduse ja ajakirjanduse lugemissagedustes on statistiliselt olulised. Poiste ja tüdrukute keskmised sagedused koomiksile lugemisel statistiliselt ei erine. Saadud tulemused osaliselt kooskõlas varasemate uurimustega (Mostert & Wikan 2008; Puksand, 2012; Tire et al. 2010), milles on täheldatud poiste suuremat huvi koomiksile vastu. Poiste suuremat huvi koomiksile vastu meie ei täheldanud.

Antud hüpoteesi raames vaadeldi ilukirjanduse all eraldi kohustuslikku kirjandust ja huvilugemist. Õpilaste vastustest selgus, et tüdrukud on nii kohustusliku kirjanduse kui ka omavalikuliste raamatute lugemisel poistest aktiivsemad.

Enesemääratlus lugejana

Lugemissageduse viimase küsimusena palusin õpilastel anda hinnata enda lugemisaktiivsusust klassikaaslastega võrdlevalt. 24 õpilast (15,6%) arvas, et nad loevad eakaaslastega võrreldes rohkem, 36 õpilast (23,4%) arvas, et loevad eakaaslastest vähem ning 90 õpilast (58,4%) arvas end samapalju lugevat. Magistritöös ning ka varasemates uurimustes (Pandis ja Leino, 2003; Quirk et al., 2010) on saadud hinnangud seostatud funktsionaalse lugemisoskuse testi tulemustega.

Mida hinnatakse raamatu juures?

Milline on hea raamat?

Kolmanda klassi puhul on määrav tähtsus naljal, närvikõdil ja seiklustel. Kui raamat eelmainitud ei paku või on põhjendamatult pikk, ei ole tegu hea raamatuga. Lapsed hindavad raamatute puhul ka õpetlikkuse aspekti (seda pealmiselt juturaamatute puhul) ning informatiivsust aimetekstide puhul. Nõudmised, mida õpilased seavad kangelasele on väga suure ulatusega. Arvatakse, et kangelane peab olema tugev (Pipi), naljakas/humoorikas (Naksitrallid), heatahtlik (Lotte, Kunksmoor) ja äpardlik (Ühe äpardid päevik). 17 õpilast on toonud välja, et kangelane peaks pakkuma võimalust samastumiseks. Lapsesõnutsi „*Mulle meeldib Tom Sawyer, sest ta on natuke minu moodi*“.

TOP 5

Kui loendada kokku heade raamatutena enim mainitud teosed platseerusid esiviiskusse järgmised teosed: „Pipi Pikksukk“ (16 õpilast), „Bullerby lapsed“ (8 õpilast), „Vahtramäe Emil“ (7 õpilast), „Naksitrallid“ (6 õpilast) ja viiendana „Kunksmoor“ (5 õpilast). Leidus ka üksikuid ning üllatavaid leide: „Kääbik“, „Harry Potter“, „Karupoeg Puhh“, „Kevade“, „Käru Kaarel“ ning sekka ka „Jussikese seitse sõpra“.

Milline on halb raamat?

Küsimust sõnastades eeldasin, et vastuseks saan lühikesed napid omadussõnad – igav, pikk, paks jne. Kõige sagedasem vastus oli tõepoolest *igav*. Kuid mitmed vastajad jõudsid ka sügavama probleemini ning tõid näiteks ka teose, andes uurijale ootamatu ja mõtlemapaneva vastuse.

- ⌚ Lastele ei meeldi vägivald ja röövimine ning siinkohal mainiti „Arabella, mereröövli tütar“ ning ka „Harry Potter“.
- ⌚ Vahel jääb lapsele ebaselgeks ajas liikumine (hüplemine) näiteks on toodud „Jüri-Mari perelood“.
- ⌚ Lastele ei meeldi, kui teose idee ehk põhjuslik mõte jääb selgusetuks. Näitena on esitatud nt „Viplala“.
- ⌚ Raskesti leotavus on samuti halb. Ning siin all on peetud silmas liiga mahukaid teoseid või liiga pikkade peatükkidega teoseid. Näidetena on toodud Piibel, „Kunksmoori“, „Bullerby lapsed“ ja „Londiste“.
- ⌚ Raamatule heidetakse ette ka ebasobiva ning jämedat sõnakasutust. Näitena on toodud „Šveik“ ja sama heidetakse ette ka anekdoodikogudele – muuseas mõlemad näited on esitatud poiste poolt.

Must nimekiri

Musta nimekirja, kus suurem grupp õpilasi oleks hinnanud ühe teose halvaks, ma tuvastada ei suutnud. Mainitakse üksikuid teoseid. Sealjuures on 22 õpilast öelnud, et halbu raamatuid ei ole. Mõnel juhul on vastust täiendatud, et kõik on natuke head või omamoodi head.

Kokkuvõtteks

Kuigi valdava osa õpetajaid, kelle klassides viisin läbi uurimust, väitis, et lapsed ei loe, andsid laste vastused pigem äraspidise tulemuse. Oma hinnangul loevad lapsed keksmiselt paar korda nädalas. Mida tegelikult ei olegi ju nii vähe. Andkem aru, et ka kõik täiskasvanud ei tunne huvi lugemise vastu. Miks peaks laps lugemishuviga niivõrd universaalne olema, et ta kohe palju ja väga palju loeks? Mina usun, et lugemishuvi keskmine hinnang on positiivne.

Ettekandes kasutatud kirjandus:

Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“. *Põhikooli riiklik õppekava* (2011). Külastatud aadressil https://www.riigiteataja.ee/aktulisa/1140/1201/1001/VV1_lisa1.pdf#.

Mostert, L., & Wikan, G. (2008). Reading habits and attitudes of primary school pupils in Namibia and Norway. *Education As Change*, 12(1) 95-107.

Müürsepp, M. (2000). Vabalugemine algklasside õppetöös. L. Talts (Toim), *Algõpetuse aktuaalseid probleeme IX* (lk 20-34). Põltsamaa: Vali Press.

Pandis, M., & Leino, M. (2003). *Emakeele tasemetöö tulemuste seos õpilaste sotsio-kultuurilise taustaga*. Külastatud aadressil <http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/sotsio-kultuur.pdf>.

Pfost, M., Dörfler, T., & Artelt, C. (2010). Der Zusammenhang zwischen außerschulischen Lesen und Lesekompetenz. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 42(3), 167-176.

Puksand, H. (2012). Reading Habits of Estonian Adolescents. J. Mikk, M. Veisson, & P. Luik (Toim), *Lifelong Learning and Teacher Development* (lk 146-161). Frankfurt am Main: Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Quirk, M., Schwanenflugel, P., & Webb, M-Y. (2009). A Short-Term Longitudinal Study of the Relationship between Motivation to Read and Reading Fluency Skill in Second Grade. *Journal of Literacy Research*, 41(2), 196–227.

Tire, G., Puksand, H., Henno, I. & Lepmann, T. (2010). *PISA 2009 – Eesti tulemused*. Külastatud aadressil http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/PISA_2009_Eesti.pdf.

Magistritöö „Funktsionaalse lugemisoskuse ja vabalugemise seosed põhikooli kolmanda klassi näitel“ on digiloetav aadressil:

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/31429/karell_kai.pdf